

УДК 341.123:327.57:327.54
ББК 66.4(0)

Лілія Бурачок, Оксана Яцків

МИРОТВОРЧА ДІЯЛЬНІСТЬ ООН НА ПОЧАТКОВОМУ ЕТАПІ “ХОЛОДНОЇ ВІЙНИ”

У статті подається короткий аналіз миротворчої діяльності ООН в роки “холодної війни”. Розглянуто деякі аспекти проведення операцій з підтримання миру у світі. Зокрема, придушення локальних конфліктів, через які пролягла лінія протистояння між наддержавами. Висвітлено спроби організації без застосування військового потенціалу підтримувати баланс сил у повоєнному світі. Чітко простежується діяльність Ради Безпеки ООН, яка виступає гарантом миру у протистоянні двох військово-політичних блоків.

Ключові слова: *Організація Об’єднаних Націй, “холодна війна”, мир, локальні конфлікти.*

Дослідження основних параметрів миротворчої діяльності ООН щодо забезпечення миру в період конфронтації між СРСР та США, а саме в роки “холодної війни” є дуже важливою темою для розвитку сучасної історії, політології та міжнародних відносин. Вагомий внесок у висвітлення зазначених аспектів проблеми зробили: Д.Ахалкаці, Д.Ачесон, Т.Белашенко, К.Бергер, К.Блейр, А.Вайтінг, К.Везерсбі, Л.Вейс, В.Вільямс, В.Гаврилов, Г.Гендерсон, С.Гончаров, Дж.Гоулден – праці присвячені регіональним конфліктам, одним з аспектів “холодної війни”. У працях Жанг Шуганга, Б.Камінгса, В.Комишанова, Б.Кауфмана, О.Орлова, А.Торкунова, А.Фурсенка, А.Бабіна, П.Кремнева, В.Шустова, досліджено поетапність і способи врегулювання воєнних конфліктів, які виникли у роки “холодної війни”.

Необхідність мирного врегулювання повоєнного світу призвела до створення нової системи колективної безпеки, ефективнішої, ніж Ліга Націй, ця ідея виникла ще під час війни. Перші задуми та конкретний план для нової всесвітньої організації було підготовлено під егідою Державного департаменту США у 1939 році. Згодом 26 серпня 1941 р. у документі, укладеному Черчіллем та Рузвельтом і названому Атлантичною хартією, викладено намір “запровадження загальної безпеки, створюваної на ширших засадах”. Так й виникла ідея створення нового міжнародного об’єднання “Організації Об’єднаних націй” – назва, запропонована Ф.Д.Рузвельтом, вперше вона прозвучала під час Другої світової війни 1 січня 1942 р., коли представники 26 держав зобов’язались від імені своїх урядів продовжувати колективну боротьбу проти держав “осі” [9, с.75].

Протягом 1943 року продовжувалась робота по створенню нової організації, зокрема на Тегеранській конференції, відбулась зустріч керівників трьох союзних держав (СРСР, США, Великобританії), засідання проходило з 28 листопада до 1 грудня 1943 року. На цій конференції Президент США висловив думку про необхідність створення після війни “світової організації”. Внаслідок чого була підписана декларація трьох держав, за підсумками переговорів 1 грудня 1943 року – досягнута згода, покликана “забезпечити міцний мир”. Учасники конференції визнавали високу відповідальність, що лежить на всіх об’єднаних націях, за створення такого світоустрою, який отримає новий мирний курс розвитку [6, с.100].

25 червня 1945р. був одностайно схвалений Статут ООН, а наступного дня – 26 червня – офіційно підписаний п’ятьма постійними членами Ради Безпеки – Францією, Республікою Китай, СРСР, Великобританією і Сполученими Штатами, а також – 46 іншими членами Генеральної Асамблеї. Пізніше Статут підписала також Польща, ставши 51-м членом-фундатором ООН. Чинності Статут набрав з 24 жовтня 1945 р. Усіма фундаторами Статут був ратифікований до 27 грудня 1945 р. [13, с.5].

Перше засідання Генеральної Асамблеї, з 51 країнами учасниками, і Ради Безпеки, відбулося у Центральному залі Вестмінстера в Лондоні 10 січня 1946р., саме з відкриттям першого засідання Генеральної Асамблеї, ООН почала функціонувати офіційно і постійно. Проголошені Статутом ООН загальнолюдські цінності, права людини, демократичні принципи мирного співіснування справили могутній вплив на весь повоєнний розвиток світу. На жаль, уже перші повоєнні роки позначилися поворотом країн антигітлерівської коаліції, насамперед США і СРСР, від співробітництва до стратегічного й політичного протистояння. У міжнародних відносинах, світовій політиці все почали оцінювати з погляду військової сили, балансу танків, літаків, ядерних боєголовок. Всупереч Статуту ООН загроза застосування сили, політика ядерного стримування стали головним зняряддям міжнародних відносин у післявоєнному світі [18, с.6].

Загострення відносин призвело до “холодної війни” – глобального протистояння двох суспільно-політичних систем. Точками відліку “холодної війни” традиційно вважаються три історичні події: промова Й.Сталіна на зборах виборців (1946 р.), фултонська промова В. Черчілля (1946 р.) та проголошення “доктрини Трумена” (1947 р.) [20, с.36].

Фултонська промова Черчілля (5 березня 1946 р.) стала однією з найпомітніших подій у цьому контексті. Черчілль у своїй промові першим серед західних політиків вжив термін “залізна завіса”, запроваджений ще Геббельсом, і таким чином констатував поділ Європи на зони, що контролювалися протилежними сторонами. Але занепокоєння в нього викликала насамперед можливість поширення радянського впливу за “залізну завісу”, порушення вже існуючого балансу. Свого часу ми не змогли зупинити Гітлера, наголосив Черчілль, – але ми мусимо зупинити Сталіна, щоб попередити нову світову катастрофу [1, с.13].

Жодним чином не йшлося в промові про контраст та “відкинення комунізму”, які стали ідеологічною основою “холодної війни”. Фултонська промова скоріше

була декларацією “холодного миру”, стримування СРСР, але аж ніяк не проголошенням “холодної війни” [14, с.111].

Творці ООН усвідомлювали, що миротворчі дії організації будуть успішними лише за умови продовження співробітництва переможців у другій світовій війні, насамперед великих держав: США, СРСР, Великобританії, Китаю та Франції. Головною силою системи колективної безпеки мали стати великі держави – постійні члени Ради Безпеки. Але розвиток подій у світі вніс такі докорінні зміни в міжнародні відносини, що втілити в життя положення й ідеї Статуту повною мірою виявилось неможливо.

Треба було шукати альтернативу, бо життя породжувало чимало конфліктів, які не піддавалися врегулюванню шляхом переговорів. До того ж характер конфліктів, що вибухали після другої світової війни, був не завжди таким, як це передбачалося в 1945 р. Конфлікти виникали не тільки між державами, але й всередині держав у вигляді громадянських війн та рухів за визволення з-під колоніального ярма [19, с.161].

На початку 1946 р. конфліктна ситуація виникла навколо Ірану. В 1941 р. на територію Ірану були введені війська СРСР і Великобританії для запобігання використанню його території гітлерівською Німеччиною. Після закінчення війни англійські війська були виведені. Виведення ж радянських військ затримувалось у зв'язку з планом керівництва СРСР розпочати наступ у бік Перської затоки. Щоб забезпечити присутність військових баз Радянського союзу в цьому регіоні, створено спеціальний уряд, який проголосив автономію краю і почав здійснювати аграрні перетворення. Схожі події відбувались і в Курдистані, внаслідок чого виникли автономна республіка Азербайджан і Курдська народна республіка.

Конфлікти загострювалися настільки, що потрібно було шукати і застосовувати нову, непередбачену Статутом форму підтримання миру: використання збройних контингентів, але без застосування їхньої бойової сили. Так виникли операції ООН з підтримання миру, ці операції були чистою імпровізацією, побудованою на положеннях та ідеях глав VI і VII Статуту ООН і реаліях міжнародного життя [20, с.37].

Важливим наслідком “холодної війни” стало створення воєнно-блокової системи. У період 1943–1948 рр. в країнах Східної Європи відбувався процес становлення нових політичних режимів під пильним контролем СРСР. З країнами своєї сфери впливу СРСР уклав угоди про дружбу, співробітництво взаємну допомогу. У 1947–1948 рр. ці угоди мали чітку антизахідну спрямованість. Таких двохсторонніх угод було укладено 35. Вони утворювали взаємопов'язану систему. У 1948 р. в усіх країнах Східної Європи були встановлені комуністичні режими [21, с.54].

У 40–50-х роках військово-блокове протистояння стало домінуючим. Перемога революції в Китаї та підписання договору про дружбу, співробітництво і взаємну допомогу між СРСР і КНР (1950 р.) призвели до зміни геополітичного становища в Азії, і нового зіткнення між СРСР та США в Азіатському регіоні (війни в Кореї і В'єтнамі).

У 1950 р. США вперше використали свій збройний потенціал, втрутившись у конфлікт на Корейському півострові. Після Другої світової війни Корея була окупована з півночі Радянським Союзом, а з півдня – США. Були створені, як і в Німеччині, два уряди. Суперництво між ними посилювалось в міру зростання напруженості у радянсько-американських відносинах. До 1949 р. війська обох країн були виведені з Кореї, а в обох її частинах проведені вибори [7, с.8].

25 червня 1950 р. війська Північної Кореї перейшли демаркаційну лінію по 38 паралелі і почали рішуче просуватись на південь. СРСР у цей час, на знак протесту проти небажання західних держав надати КНР місце в ООН, демонстративно бойкотував роботу Ради Безпеки. 15 вересня 1950 року під прапором ООН на Корейському півострові, не бажаючи втрачати свої зони впливу, висадились багатонаціональні сили, основу яких складала війська США. Наприкінці жовтня 1950 р. вони вийшли на демаркаційну лінію, що розділяла дві корейські держави, і таким чином визволили Пів-

денну Корею. Корейська війна, проходила із змінним успіхом до 1953 р., у цю війну були втягнуті СРСР і КНР. Саме війна в Кореї була найнебезпечнішим локальним конфліктом всього періоду “холодної війни” [8, с.643].

Мирне врегулювання продовжувалось зі створенням нових міжнародних об'єднань з підтримання миру. 1 вересня 1951 року у Сан-Франциско був підписаний Тихоокеанський пакт безпеки (АНЗЮС), який набув чинності 29 серпня 1952 року. Його членами стали США, Австралія і Нова Зеландія. АНЗЮС було створено за ініціативою США з метою об'єднання зусиль країн тихоокеанського регіону для захисту від загрози, що пов'язана з відродженням японського милітаризму.

ООН сприяла створенню у Манілі 8 вересня 1954 р. Організації договору Південно-Східної Азії (СЕАТО), до якої ввійшли США, Великобританія, Франція, Австралія, Нова Зеландія, Таїланд, Філіппіни та Пакистан. Ще один блок сформовано у 1955 р. за участю Великобританії, Туреччини, Іраку, Пакистану та Ірану. Це був так званий Багдадський пакт, що у 1959 р. після виходу з нього Іраку було перейменовано в СЕАТО. Цей пакт, створений за зразком Північноатлантичного союзу, підкреслено підтримував незалежність країн, населення яких цього прагнуло, і власне був об'єднанням держав. Стаття 4 передбачала, що в разі воєнної агресії проти зони пакту (що включала Південний В'єтнам, Камбоджу та Лаос) або проти одної з союзних країн, союзницькі сили зустрінуть загальну небезпеку відповідно до їхніх конституційних порядків. Договір укладався безсторочно, але кожна з сторін могла вийти з союзу, обов'язково попередивши про це за рік. США в окремій заяві зобов'язувалися втручатися виключно у випадку комуністичної агресії [11, с.138].

Закінчення Другої світової війни і загострення міжнародної ситуації, призвело до визрівання конфлікту на Близькому Сході, що ще більше загострило протистояння між арабами і євреями в Палестині. Велика Британія, перешкодивши загостренню конфлікту, передала вирішення палестинського питання на розгляд засідання Ради Безпеки ООН. Внаслідок чого було розроблено і затверджено у 1947 р. план поділу Палестини на єврейську і арабську держави. Після проголошення 14 травня 1948 р. нової самостійної держави Ізраїль, сім арабських держав, які виступили проти цього рішення, розпочали першу Арабо-ізраїльську війну 1948–1949 рр. [5, с.189].

Наприкінці 1949 р. при посередництві ООН було укладено перемир'я і встановлено демаркаційну лінію. Ізраїль відстояв своє право на існування, хоча арабські держави його так і не визнали. Територія країни була розшматована, частину території захопив Ізраїль, Західний берег річки Йордан ввійшов до складу Йорданії, сектор Газа був захоплений Єгиптом. У подальшому араби і євреї воювали ще чотири рази в 1956, 1967, 1973 та 1982 рр., але ці сутички не набули такого глобального характеру як війна 1948–1949 рр. [3, с.370].

Не сприяла поліпшенню американо-радянських відносин і так звана “карибська криза” 1962 р. Початок конфлікту розпочався з 1959 р., коли СРСР визнав уряд Фіделя Кастро, який прийшов до влади в результаті революції на Кубі, поваливши диктатуру генерала Батісти. Проникнення СРСР на американський континент і прорадянська орієнтація режиму Кастро викликали занепокоєння уряду США, який організував збройну інтервенцію на Кубу. Проте інтервенти були розбиті в бухті Плайя-Хірон, саме СРСР надав Кубі допомогу зброєю. США встановили морську блокаду Куби, щоб запобігти подальшому постачанню острова радянською зброєю. 23 жовтня 1962 р. радянський уряд розцінив дії США як агресивні і заявив, що завдасть відповідного удару у випадку розв'язання війни.

26–28 жовтня 1962 р. між лідерами СРСР і США були досягнуті домовленості, згідно з якими Радянський Союз виводив з території Куби свої ракети і бомбардувальники Іл-28, а США повинні були зняти блокаду і дати гарантії невтручання у внутрішні справи Куби. США мали вивести ядерні ракети з Туреччини. Пізніше на випадок

необхідності в контактi між Кремлем та Білим домом був встановлений прямий телефонний зв'язок, так звана "гаряча лінія" [15, с.19].

Карибська криза показала безперспективність політики з позиції сили і те, що зростання небезпеки ядерної війни може привести до катастрофи. СРСР став проводити більш помірковану політику щодо підтримки революційних рухів в країнах "третього світу" і більше не загрожував застосуванням ядерної зброї в кризові моменти [2, с.169].

Таким чином, провідна роль у проведенні міжнародних миротворчих операцій належить ООН. Ця міжнародна організація володіє найбільшими матеріально-технічними ресурсами та має виключне право надавати мандат на розгортання таких операцій. Виходячи з цього, багато різних країн у своїй миротворчій політиці орієнтується, перш за все, на рішення ООН і розглядають свою діяльність у миротворчих операціях, як певний внесок у роботу цієї впливової організації в галузі зміцнення всеохоплюючого миру і безпеки в усьому світі.

Міжнародні аспекти та змістовна сторона миротворчості ООН розглянуто в Статуті ООН та відповідних резолюціях Ради Безпеки відносно актуальних проблем, що поставали у зв'язку з конфліктами, які потребували швидкого вирішення. Головну відповідальність за підтримання міжнародного миру і безпеки покладено на Раду Безпеки ООН, яка, по суті, відіграє вирішальну роль у зміцненні безпеки та стабільності в євроатлантичному регіоні. Рада Безпеки ООН приймає рішення про припинення вогню, направлення груп та місій до зони збройного конфлікту або проведення операцій з підтримання миру силами військових контингентів країн під егідою ООН.

1. Документи та матеріали з історії міжнародних відносин періоду "холодної війни" / уклад. О. І. Сич, А. В. Мінаєв. – Чернівці : Рута, 2008. – С. 5–20.
2. Акулов С. О. Міжнародні миротворчі операції як політичний інструмент врегулювання воєнно-політичних конфліктів / С. О. Акулов // Політичний менеджмент. – 2005. – № 2(11). – С. 165–172.
3. Борьба за разоружение и всеобщую безопасность // Очерк теории социализма. – М. : Аспект пресс, 1989. – С. 368–387.
4. Газін В. П. Новітня Історія країн Європи та Америки. 1945–2002 рр. / В. Газін, С. Копилов. – К. : Либідь, 2004. – С. 574–583.
5. Громько А. Новое мышление в ядерный век: эпоха "холодной войны" / А. Громько., В. Ломейко. – М. : Международные отношения, 1984. – 296 с.
6. Гусев В. Черчилль кидає виклик Сталіну так почалася "холодна війна" / В. Гусев // Історичний журнал. – 2006. – № 2. – С. 100–110.
7. Данилов В. Настоящее и будущее миротворческих операций / В. Данилов., А Усольцев // Военная мысль. – 1998. – № 6. – С.7–10.
8. Дюрозель Жан-Батіст. Історія дипломатії від 1919 року до наших днів / пер. з фр. Є. Марічева, Л. Погорелової, В. Чайковського. – К. : Основи, 1995. – С. 603–686.
9. Зубков Р. А. От триады к декаде или от сдерживания к сдержанности / Р. Зубков // США: ЭПИ. – 1993. – № 10. – С. 75–84.
10. Киссинджер Г. "Дипломатия. Конец "холодной войны": Рейган и Горбачев / Г. Киссинджер // Дружба народов. – 1996. – № 11. – С. 131–144.
11. Камышанов В. Наша цель – миротворчество и разоружение / В. Камышанов, М. Евтодьева // Международная жизнь. – 2009. – № 10 – С. 135–144.
12. Кочкин Н. В. Англо-советский союзный договор 1942 года и начало "холодной войны" / Н. Кочкин // Вопросы истории. – 2000. – № 1. – С. 92–101.
13. Кремнев П. П. О дате вступления в силу Устава ООН / П. Кремнев // Вестник Московского университета. – 2005. – № 2. – С. 3–22.
14. Манжола В. А. Міжнародні відносини та зовнішня політика (1945–70-ті роки). / В. Манжола, М. Білоусов. – К. : Либідь, 2003. – 560 с.
15. Международная система безопасности и последствия "холодной войны" // Мировая экономика и международные отношения. – 1990. – № 6. – С. 16–20.
16. Орлов А. ООН всеобщее достояние / А. Орлов // Международная жизнь. – 2010. – № 9. – С. 43–53.
17. Пальчук М. Проблеми міжнародної безпеки і миротворчі операції / М. Пальчук // Військо України. – 1998. – № 3. – С. 12.
18. Петровский В. Миротворческая стратегия ООН / В. Петровский // Международная жизнь. – 1998. – № 3 – С. 3–15.

19. Троцько В. Тенденції зміни ролі сил і засобів у проведенні міжнародних миротворчих операцій / С. Акулов, В. Троцько, Л. Троцько // Політичний менеджмент. – 2005. – № 4 (13). – С. 161–166.
20. Храбан І. А. ООН і міжнародна безпека / І. Храбан // Трибуна. – 2003. – № 5–6. – С. 36–37.
21. Шустов В. Способна ли ООН вести війну? / В. Шустов // Международная жизнь. – 2000. – № 11. – С. 52–62.

В статье представлен краткий анализ миротворческой деятельности ООН в годы “холодной войны”. Рассмотрены некоторые аспекты проведения операций по поддержанию мира в мире. В частности, подавление локальных конфликтов, через которые пролегла линия противостояния между сверхдержавами. Освещены попытки организации без применения военного потенциала поддерживать баланс сил в послевоенном мире. Четко прослеживается деятельность Совета Безопасности ООН, который выступает гарантом мира в противостоянии двух военно-политических блоков.

Ключевые слова: Организация Объединенных Наций, “холодная война”, мир, локальные конфликты.

The article gives a brief analysis of UN peacekeeping during the “Cold War”. Some aspects of peacekeeping operations in the world. In particular, the suppression of local conflicts, through which ran a line of confrontation between the superpowers. Deals with attempts to organize without the use of military capabilities to maintain a balance of power in the postwar world. Clearly observed activities of the Security Council, which is the guarantor of peace in two opposing military-political blocs.

Keywords: United Nations, “Cold War”, peace, local conflicts.